

Regeringens proposition

1981/82: 42

om fortsatt giltighet av lagen (1974: 922) om kreditpolitiska medel;

beslutad den 22 oktober 1981.

Regeringen föreslår riksdagen att antaga det förslag som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll.

På regeringens vägnar

BIRGIT FRIGGEBO

ROLF WIRTÉN

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås att giltighetstiden för lagen (1974: 922) om kreditpolitiska medel förlängs med två år, dvs. till utgången av år 1983.

Förslag till

Lag om fortsatt giltighet av lagen (1974:922) om kreditpolitiska medel

Härigenom föreskrivs att lagen (1974:922) om kreditpolitiska medel, som gäller till utgången av år 1981, skall ha fortsatt giltighet till utgången av år 1983.

EKONOMIDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1981-10-22

Närvarande: statsråden Friggebo, ordförande, Dahlgren, Johansson, Wirtén, Andersson, Boo, Petri, Eliasson, Elmstedt, Ahrland, Molin

Föredragande: statsrådet Wirtén

Proposition om fortsatt giltighet av lagen (1974:922) om kreditpolitiska medel

1 Inledning

Lagen (1974:922) om kreditpolitiska medel trädde i kraft den 1 januari 1975. Giltighetstiden begränsades till tre år, dvs. till utgången av år 1977. Den har sedan förlängts två gånger, först med ett år till och med den 31 december 1978 (prop. 1977/78:33, FiU 1977/78:8, rskr 1977/78:66, SFS 1977:1098) och därefter med tre år, dvs. till och med utgången av år 1981 (prop. 1978/79:47, FiU 12, rskr 71, SFS 1978:931).

I skrivelse den 10 september 1981 har fullmäktige i riksbanken hemställt att regeringen föreslår riksdagen att förlänga giltighetstiden för lagen om kreditpolitiska medel med ytterligare tre år, dvs. till utgången av år 1984. Skrivelsen bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 1*.

Efter remiss har yttranden över skrivelsen avgetts av bankinspektionen, försäkringsinspektionen, bostadsstyrelsen, fullmäktige i riksgäldskontoret, delegationen för bostadfinansiering, Folksam, Svenska bankföreningen, Svenska försäkringsbolags riksförbund, Svenska sparbanksföreningen, Finansbolagens förening och Sveriges föreningsbankers förbund.

Svenska bankföreningen har uppgett att Post- och Kreditbanken, PK-banken, har anslutit sig till detta yttrande. Svenska försäkringsbolags riksförbund och Folksam (försäkringsbolagen) har avgett ett gemensamt yttrande.

En sammanställning av remissyttrandena bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 2*.

2 Föredragandens överväganden

Lagen om kreditpolitiska medel utgör den författningsmässiga grundvalen för den kreditpolitiska regleringen. Den ger regeringen befogenhet att på framställning av riksbanksfullmäktige förordna att riksbanken får använda olika kreditpolitiska medel. Sådant förordnande får meddelas, om det behövs för att uppnå de mål som statsmakterna har fastställt för riksbankens penningpolitiska verksamhet. En redogörelse för lagens innehåll bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 3*.

Lagen om kreditpolitiska medel trädde i kraft den 1 januari 1975. Giltighetstiden begränsades på förslag av riksdagens finansutskott till tre år, dvs. till utgången av år 1977. Utskottet ansåg att riksdagen därefter borde få tillfälle att ta ställning till den kreditpolitiska lagstiftningens innehåll och utformning mot bakgrund av de erfarenheter som man efter hand vinner. Vidare ansågs det vara värdefullt med hänsyn till pågående utredningsarbete av bl. a. kapitalmarknadsutredningen (Fi 1969: 59) att riksdagen inom ej alltför lång tid på nytt fick pröva lagstiftningen (FiU 1974: 39, rskr 1974: 357).

Genom beslut av riksdagen hösten 1977 förlängdes lagens giltighetstid med ett år till utgången av år 1978 (prop. 1977/78: 83, FiU 1977/78: 8, rskr 1977/78: 66, SFS 1977: 1098). Till stöd för en endast ettårig förlängning hänvisades till pågående utredningsarbete av kapitalmarknadsutredningen och finansieringsbolagskommittén (Fi 1975: 08).

Vid 1978/79 års riksmöte beslöts att giltighetstiden för lagen skulle förlängas med ytterligare tre år, dvs. till 1981 års utgång (prop. 1978/79: 47, FiU 12, rskr 72, SFS 1978: 931). I sin skrivelse till regeringen om fortsatt giltighet av lagen föreslog därvid riksbanksfullmäktige att lagens giltighet skulle förlängas med tre år eftersom det på grund av den samhällsekonomiska bilden var nödvändigt att lagens bestämmelser även kunde utnyttjas i fortsättningen. Föredraganden och utskottet anslöt sig till denna bedömning.

År 1979 genomfördes en ändring i den kreditpolitiska lagstiftningen beträffande reglerna om likviditetskrav vilken hade samband med ändringar i bostadsfinansieringssystemet (prop. 1978/79: 165, FiU 1979/80: 8, rskr 1979/80: 59, SFS 1979: 1055). Påföljande år fördes också finansbolagen in under den kreditpolitiska lagstiftningen så att utlåningsreglering skulle kunna tillämpas också på dem (prop. 1979/80: 159, FiU 39 och 48, rskr 423, SFS 1980: 522).

Riksbanksfullmäktige har i sin skrivelse till regeringen tagit upp frågan om ny förlängning av giltighetstiden för lagen om kreditpolitiska medel. I samband med att fullmäktige hemställde att lagens giltighetstid skulle förlängas till utgången av år 1978 utvecklade de ingående skälen för nödvändigheten av att då förlänga lagens giltighetstid (se skrivelse den 9 juni

1977, intagen som bilaga till prop. 1977/78: 33). Enligt fullmäktiges mening är det nödvändigt att riksbanken även under kommande år kan utnyttja lagens bestämmelser. Fullmäktige pekar vidare på att en mer allmän översyn över den svenska kreditpolitiken och därmed även av den nuvarande kreditpolitiska lagstiftningen f. n. sker av den kreditpolitiska utredningen (E 1980: 03).¹ Skulle utredningens arbete leda fram till en omprövning av kreditpolitikens former finns enligt fullmäktige inget hinder att under löpande giltighetstid av den kreditpolitiska lagstiftningen ändra dess innehåll. Fullmäktige föreslår därför att lagens giltighetstid förlängs med tre år, dvs. till utgången av år 1984.

Remissinstanserna har tillstyrkt eller i och för sig inte haft något att erinra mot att lagens giltighetstid utsträcks ytterligare. Svenska bankförbundet har med instämmande av Post- och Kreditbanken, PK-banken, vidhållit den kritik de riktade mot lagstiftningens utformning när förlängning av lagen senast var aktuell. Med hänsyn till den pågående utredningen anser de emellertid att lagen nu bör förlängas med endast ett år. Även försäkringsbolagen ställer sig – liksom tidigare – avvisande till lagen och dess tillämpning. Om en förlängning av lagen är oundgänglig av tekniska skäl anser de att detta bör ske för högst ett år. En likartad inställning redovisar Finansbolagens förening.

För egen del får jag anföra följande.

Balansproblemen i den svenska ekonomin är stora. Trots de besparingar som genomförs kommer underskottet i statsbudgeten under de närmaste åren att ligga kvar på en hög nivå. Även underskottet i bytesbalansen kan väntas förbli relativt stort. De positiva effekterna på bytesbalansen av den nyligen genomförda devalveringen kommer inte att nå sin fulla effekt förrän efter ett par år. Detta sammanhänger bl. a. med att de positiva volymeffekter som uppnås på export och import till en början motverkas av negativa prisseffekter. Till detta kommer att någon mer markant internationell konjunkturförbättring, som skulle kunna leda till en snabb svensk exportökning, i varje fall inte kan förväntas förrän mot slutet av år 1982.

De bestående underskotten i bytesbalansen och statsbudgeten försvårar en övergång till en friare kreditmarknad. Underskottet i statsbudgeten ger upphov till en snabb likviditetsökning i ekonomin. Denna likvidisering måste i största möjliga utsträckning begränsas genom en stram kredit- och statsskuldspolitik, om inte negativa effekter skall uppkomma på betalningsbalansen och så småningom också på pris- och löneutvecklingen. Bytesbalansunderskottet i kombination med Sveriges ökade beroende av de internationella kapitalmarknaderna ställer också stora krav på kreditpolitiken. Denna måste utformas så att den privata sektorns kapitaltransaktioner med utlandet inte ger upphov till något valutaflöde, utan tvärtom helst bidrar till att finansiera en del av bytesbalansunderskottet. Såväl

¹ Dir. 1980: 35.

bytesbalansunderskottet som statens upplåningsbehov skapar en press uppåt på det svenska ränteläget. På samma sätt verkar en sådan räntelokänslighet, som hushållen hittills har visat. Om den svenska ekonomins långsiktiga balansproblem skall kunna lösas, är det viktigt att ränteläget inte drivs upp så högt att normalt sett lönsamma industriinvesteringar hämmas.

Mot bakgrund av vad jag nu anfört anser jag det nödvändigt att det fortfarande finns en kreditpolitisk beredskapslagstiftning att tillgå. Jag vill emellertid understryka att det på sikt bör vara möjligt att minska regleringarna på kreditmarknaden. De aviserade begränsningarna i hushållens rätt till ränteavdrag ökar förutsättningarna för detta. Det krävs emellertid också betydande minskningar av underskotten i statsbudgeten och bytesbalansen. Jag anser därför i likhet med riksbanksfullmäktige att giltighetstiden för lagen om kreditpolitiska medel bör förlängas.

Vad gäller tiden för den fortsatta giltigheten vill jag framhålla följande. Den kreditpolitiska utredningen (E 1980: 03) skall enligt direktiven förutsettningslöst se över kreditpolitikens mål och medel samt den kreditpolitiska lagstiftningens ändamålsenlighet. Kommittén räknar med att avge sitt slutbetänkande vintern 1982–1983. Jag anser därför att lagen om kreditpolitiska medel bör förlängas med två år eller till utgången av år 1983. Skulle kommitténs betänkande föreligga tidigare eller skulle det över huvud före utgången av år 1983 bli fråga om en omprövning av de former i vilka kreditpolitiken skall föras, föreligger inte något hinder att ändra lagen under loppet av den nu föreslagna förlängningsperioden.

Försäkringsbolagen, delegationen för bostadsbyggande, Svenska bankföreningen och Sveriges Föreningsbankers förbund har i sina remissyttranden hänvisat till synpunkter de tidigare framfört beträffande utformningen av den kreditpolitiska lagstiftningen. Den kreditpolitiska utredningen har som nyss nämnts bl. a. till uppgift att granska lagstiftningens ändamålsenlighet. Eventuella ändringar i lagen bör därför anstå till dess resultatet av utredningens arbete föreligger.

3 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen

att antaga inom ekonomidepartementet upprättat förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen (1974: 922) om kreditpolitiska medel.

4 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att antaga det förslag som föredraganden har lagt fram.

*Bilaga 1***Sveriges riksbank**

1981-09-10

Till regeringen
Ekonomidepartementet

Giltighetstiden för lagen (1974:922) om kreditpolitiska medel upphör den 31 december 1981. Fullmäktige, som är ansvariga för tillämpningen av förordnande enligt lagen, vill nu ta upp frågan om förlängning av giltighetstiden.

Lagen om kreditpolitiska medel har tidigare förlängts två gånger. I sin skrivelse den 9 juni 1977 utvecklade fullmäktige på ett ingående sätt skälen för nödvändigheten av att då förlänga lagens giltighetstid. Enligt fullmäktiges mening är det nödvändigt att riksbanken även under kommande år kan utnyttja lagens bestämmelser.

En mer allmän översyn över den svenska kreditpolitiken och därmed även av den nuvarande kreditpolitiska lagstiftningen sker för närvarande av den kreditpolitiska utredningen (E 1980:03). Skulle utredningens arbete leda fram till en omprövning av kreditpolitikens former finns inget hinder att under löpande giltighetstid av den kreditpolitiska lagstiftningen ändra dess innehåll.

Fullmäktige får därför hemställa att regeringen måtte föreslå riksdagen att förlänga giltighetstiden för lagen (1974:922) om kreditpolitiska medel med ytterligare tre år, dvs. till utgången av år 1984.

Stockholm som ovan
Å Fullmäktiges vägnar:

Allan Hernelius

T. af Jochnick

Sammanställning av remissyttrandena

Remissinstanserna har tillstyrkt eller i och för sig inte haft något att erinra mot att giltighetstiden för lagen om kreditpolitiska medel förlängs i enlighet med riksbankens förslag. Svenska bankföreningen, Post- och Kreditbanken, PK-banken, Finansbolagens förening samt försäkringsbolagen anser dock att lagen inte bör förlängas med längre tid än ett år.

Några remissyttranden innehåller i huvudsak endast att riksbankens framställning tillstyrks eller att någon erinran inte finns mot den begärda förlängningen av lagens giltighetstid. Så är fallet med yttrandena från *Svenska sparbanksföreningen, fullmäktige i riksgäldskontoret, försäkringsinspektionen och bankinspektionen.*

Övriga remissinstanser har anfört följande:

Bostadsstyrelsen: Ur de synpunkter bostadsstyrelsen har att företräda tillstyrker styrelsen förslaget om förlängning av lagen om kreditpolitiska medel.

Trots de årliga överenskommelserna mellan delegationen för bostadsfinansiering och bankerna uppkommer i flera fall svårigheter att få byggnadskreditiv för de byggherrar som avser att påbörja företag med statlig bostadslånefinansiering. De svårigheter som inte har sin grund i bankernas kreditriskprövning beror på bankernas bedömning att ytterligare kreditengagemang skulle gå utöver deras respektive åtaganden om viss andel av årets beräknade kreditivvolym. Den tid det tar att lösa kreditivfrågan kan leda till förseningar i det planerade påbörjandet och i vissa fall även kostnadsfördyringar.

Detta visar enligt styrelsens uppfattning att det alltför finns behov av en lagstiftning med bestämmelser om bl. a. "särskild placeringsplikt" som bakgrund till tillämpningen av de årliga överenskommelserna och som kan sättas i kraft om utvecklingen bedöms innebära risker för bostadsbyggandet.

Delegationen för bostadsfinansiering: Delegationen har vid de två tidigare tillfällen, som förlängning av lagen om kreditpolitiska medel varit aktuell, tillstyrkt förlängning. Enligt delegationens mening behövs det alltså kreditpolitiska medel för att trygga bostadsbyggandets behov av såväl kortfristiga som långfristiga krediter. Om överenskommelser inte kan nås eller om tillämpningen av träffade överenskommelser försvåras skulle frånvaron av kreditpolitiska medel kunna medföra oacceptabla konsekvenser för bostadsbyggandet. Delegationen tillstyrker därför, i de delar som rör bostadsbyggandets finansiering, den av riksbanksfullmäktige föreslagna förlängningen.

Delegationen vill i sammanhanget erinra om sina tidigare framförda förslag beträffande reglerna för tillämpning av den särskilda placeringsplikten. Det ena förslaget innebär att förutsättningarna för förordnande bör förtydligas mot bakgrund av att det kan sättas ifråga om nuvarande regler har den bästa utformningen för att nå en snabb och smidig fördelning av

byggnadskrediterna när det finns ett behov av ingripande från regeringens och riksbankens sida. Det andra förslaget innebär att den särskilda placeringsplikten skall kunna tillämpas också för bostadsbyggnadsprojekt där kommunal borgen för byggnadskredit inte föreligger men där det finns annan säkerhet som är godtagbar i banklagens mening.

Den kreditpolitiska utredningen (E 1980:03) skall enligt sina direktiv överväga dessa frågor. Delegationen anser i likhet med riksbanksfullmäktige att det inte finns några hinder att under löpande giltighetstid av den kreditpolitiska lagstiftningen ändra dess innehåll, t. ex. på det sätt som delegationen förordat.

Svenska bankföreningen: När frågan om förlängning av giltighetstiden för lagen om kreditpolitiska medel senast var aktuell – hösten 1978 – förklarade bankföreningen och de två övriga bankorganisationerna att de inte motsatte sig förlängning under förutsättning att vissa av dem framlagda förslag beaktades. Dessa förslag innebar i huvudsak

- att förordnande om emissionskontroll skulle få meddelas endast vid synnerliga skäl och för högst ett år.
- besvärsmätt i fråga om straffavgifter,
- att utlåningsreglering eller överenskommelse med motsvarande funktion inte skulle få bli ett normalt inslag i kreditpolitiken,
- att riksbankens emissionskontroll i dess nuvarande utformning skulle ersättas av ett friare samrådssystem mellan kapitalmarknadens parter,
- att räntekontrollen skulle upphöra i sin nuvarande form och att principen om räntereglering såsom en extraordinär åtgärd, avsedd för korta perioder, skulle återupprättas.

Dåvarande ekonomiministern konstaterade (prop. 1978/79: 47 sid. 11) att frågan om ändring av den kreditpolitiska lagstiftningen inrymde svåra problem som måste belysas och övervägas närmare. Detta skulle ske i den sedermera tillsatta kreditpolitiska utredningen (E 1980:03). På grund härav beslutade riksdagen i enlighet med ekonomiministerns förslag att till utgången av år 1981 förlänga giltighetstiden för den kreditpolitiska lagen i oförändrad form.

Bankföreningen anser att erfarenheterna under de gångna tre åren allt tydligare har klargjort de negativa effekter av olika kreditregleringar som bankföreningen m. fl. framhöll 1978. Bankföreningens kritik mot den kreditpolitiska lagens utformning och tillämpning kvarstår därför liksom önskemålen om snara ändringar i väsentliga avseenden.

På grund av det anförda och med hänsyn till den pågående utredningen anser bankföreningen att den kreditpolitiska lagens giltighetstid nu bör förlängas med endast ett år.

I behandlingen av detta ärende har *Post- och Kredithanken, PK-banken*, deltagit. PK-banken har förklarat att den instämmer i detta yttrande.

Svenska Försäkringsbolags Riksförbund och Folksam (gemensamt benämnda försäkringsbolagen): Riksförbundet har i remissyttrande 1978-09-01 framfört sin mening om lagen om kreditpolitiska medel och dess tillämpning, då senast föregående gång var fråga om förlängning av giltighetstiden. Vidare har riksförbundet och Folksam i skrivelse till regeringen 1980-04-18 jämte bilagor till denna skrivelse framfört synpunkter på den då aktuella frågan om ikraftsättande av lagen i vad gällde allmän placeringsplikt och räntereglering. En uppföljning av dessa synpunkter gav riksför-

bundet och Folksam i remissyttrande 1981-02-17 över riksbanksfullmäktiges framställning 1981-02-05 om nytt förordnande om placeringsplikt och räntereglering. Slutligen kan erinras om riksförbundets och Folksams skrivelse 1981-06-22 angående statsgaranti för bostadsobligationer med hänsyn till att dessa obligationers bonitet är beroende av statliga räntesubventioner. Det som framförts i dessa skrivelser har i allt väsentligt fortfarande giltighet när det gäller försäkringsbolagens syn på lagen om kreditpolitiska medel och de konsekvenser tillämpningen av densamma får.

Det måste emellertid konstateras att, sedan ovannämnda yttranden och skrivelser avgavs, balansbristerna i samhällsekonomin ytterligare förvärrats. Dessa balansbrister är ett uttryck för det otillräckliga sparandet i landet. Bristen på sparande snarast förstärkes genom den diskriminering av sparandet som lagen om kreditpolitiska medel i sin tillämpning innebär. Dessutom tyder mycket på att lagens förekomst försvagar kraften i de åtgärder som vidtagits och som med nödvändighet måste ytterligare vidtas mot det växande statliga budgetunderskottet.

De gällande regleringarna motverkar ett effektivt utnyttjande av kapitalresurserna till produktiva ändamål. Mellan den reglerade kreditmarknaden och den oreglerade kan iakttas ett improduktivt flöde av kapital, vilket är resultatet av en konstlad segmentering av denna marknad. Regleringarna motverkar sålunda på detta och andra sätt en angelägen sanering av samhällsekonomin.

Som framgår av ovanstående — liksom av tidigare yttranden och skrivelser i ärendet — ställer sig försäkringsbolagen avvisande till lagen om kreditpolitiska medel och dess tillämpning. Om av tekniska skäl en förlängning av lagen är oundgängligen nödvändig bör detta endast ske för högst ett år. Försäkringsbolagen hemställer under alla förhållanden att regeringen uppmanar kommittén om översyn av kreditpolitiken och den kreditpolitiska lagstiftningen att påskynda sitt arbete.

Finansbolagens Förening: Sedan den 1 juli 1980 omfattas finansbolag av lagen om kreditpolitiska medel. För 1981 har regeringen förordnat om utlåningsreglering för finansbolag. Under 1981 medges finansbolag att öka det utestående beloppet av till allmänheten beviljade lån med högst 16 procent. Som skäl för att förordna om utlåningsreglering angav riksbanksfullmäktige att denna skulle minska de negativa effekterna av det växande statliga budgetunderskottet och den tilltagande obalansen gentemot utlandet.

Finansbolagens Förening påpekade i skrivelse av den 27 januari 1981 till ekonomidepartementet bl. a. att en utlåningsreglering av finansbolagen ej skulle få angivna effekter. Finansbolagens krediter ger nämligen "definitionsmässigt inte upphov till någon likviditetsökning, såsom den mäts genom penningmängdsökningen" (sid. 37 ff i bilaga 1 till prop. 1980/81: 100). En reglering av finansbolagens kreditgivning bidrar därför inte verksamt till att neutralisera effekterna av det statliga budgetunderskottet.

Trots detta förhållande som ej torde ifrågasättas beslutades att utlåningsreglering för finansbolagen skulle tillämpas under år 1981. Erfarenheterna från utlåningsregleringens tillämpning betr. t. ex. bankerna tyder också på att utlåningsreglering eller överenskommelse används permanent i stället för tillfälligt, vilket ej varit avsikten.

Sedan utlåningsregleringen trätt i kraft har emellertid en rad negativa effekter uppstått.

Finansbolagens kunder — främst ca 90—100 000 små och medelstora företag — kan ej längre garanteras krediter i behövlig omfattning, vilket självfallet hämmar investeringsviljan.

Flera finansbolag står inför betydande investeringsprogram — både personellt och maskinellt. Den osäkerhet över framtida expansionsmöjligheter som utlåningsregleringen innebär håller emellertid tillbaka dessa.

Bristerna i den nuvarande kreditpolitiska lagstiftningen föranledde regeringen att tillsätta den kreditpolitiska utredningen (E 1980: 03). I direktiven (dir. 1980: 35) anges att kommittén bör "förutsättningslöst överväga i vad mån kreditpolitiska medel behöver användas mot finansbolag eller företag utanför den kontrollerade kreditmarknaden."

Mot bakgrund av ovanstående, nämligen att den kreditpolitiska utredningen kan komma att i grunden förändra lagen om kreditpolitiska medel, att utlåningsregleringen i praktiken tenderar vara permanent samt att utlåningsregleringen har haft negativa effekter för finansbolagens kunder anser föreningen att lagens giltighetstid endast bör förlängas med ett år i sänder.

Sveriges Föreningsbankers Förbund: Förbundet har tidigare i samband med att förlängning av lagens giltighetstid aktualiserats vid olika tillfällen framfört synpunkter på riksbankens tillämpning av lagen och behovet av lagändringar i olika avseenden. Gemensamma synpunkter från bankorganisationerna har också framförts. I allt väsentligt kvarstår dessa synpunkter. Bankernas kritik har beaktats i så motto att den kreditpolitiska kommittén tillsattes för översyn av behovet av lagändring. Kommittén är inte färdig med sitt arbete.

Förbundet avvaktar med intresse slutförandet av den kreditpolitiska kommitténs arbete. Bankerna har förväntningar på att kommittéarbetet kan leda fram till att många av de synpunkter som tidigare framförts kan beaktas. Förbundet ifrågasätter naturligtvis inte att riksbanken behöver lagstöd för att kunna effektuera sin kreditpolitiska reglering. Detta gäller särskilt i den samhällsekonomiska situation som Sverige befinner sig i dag, en situation som sannolikt inte kommer att förbättras under de närmaste åren.

Mot denna bakgrund vill förbundet inte motsätta sig att giltighetsperioden för lagen om kreditpolitiska medel förlängs på tre år i enlighet med riksbanksfullmäktiges förslag.

Lagen om kreditpolitiska medel

Lagen om kreditpolitiska medel (prop. 1974: 168) är en fullmaktslag. Den ger regeringen befogenhet att på framställning av fullmäktige i riksbanken förordna att riksbanken får använda kreditpolitiskt medel. Förutsättningen för sådant förordnande är att det behövs för att uppnå de mål som har fastställts för riksbankens penningpolitiska verksamhet (3 § första stycket).

De kreditpolitiska medlen enligt lagen är likviditetskrav, kassakrav, utlåningsreglering, emissionskontroll, allmän placeringsplikt, särskild placeringsplikt och räntereglering (1 §). Utlåningsreglering, allmän och särskild placeringsplikt samt räntereglering är att anse som extraordinära medel. Förordnande om något av dessa medel får nämligen meddelas endast om synnerliga skäl föreligger (3 § andra stycket).

Förordnande om kreditpolitiskt medel kan avse ett eller flera slag av bankinstitut, försäkringsinstitut eller annat kreditinstitut (4 § första stycket). Förordnande om emissionskontroll eller räntereglering kan avse även annan än kreditinstitut. I lagen räknas som bankinstitut bankaktiebolag, sparbank och centralkassa för jordbrukskredit. Med försäkringsinstitut avses AP-fonden och försäkringsföretag med svensk koncession. Kreditinstitut i lagens mening är vid sidan om bankinstitut och försäkringsinstitut jordbrukskassa, kreditaktiebolag, finansbolag enligt lagen (1980: 2) om finansbolag, landshypoteks- och stadshypoteksinstitutionerna samt Svenska skeppshypotekskassan (2 §).¹

Om regeringen har meddelat förordnande om kreditpolitiskt medel ankommer det på riksbanken att svara för de föreskrifter som behövs för användningen (5 §). Riksbanken får begränsa användningen av kreditpolitiskt medel till ett eller flera slag av institut, undanta visst institut, om särskilda skäl föreligger, och utfärda olika föreskrifter för skilda institut (6 §).

I lagen anges den närmare innebörden av de olika kreditpolitiska medlen. *Likviditetskrav* kan endast träffa bankinstitut. Med likviditetskrav avses att bankinstitutets likvida medel vid viss tidpunkt skall uppgå till ett belopp som motsvarar viss andel – högst 50 % – av institutets förbindelser med de avdrag och undantag som riksbanken anger (7 och 8 §§). Har regeringen förordnat om likviditetskrav, skall riksbanken i sina föreskrifter ange vid vilken tidpunkt kravet skall vara uppfyllt (beräkningstidpunkten), kravets storlek uttryckt i procent, vilka tillgångar som får räknas som likvida medel, vilka skulder som därvid skall dras av samt vilka skulder och andra förbindelser som får undantas vid beräkning av förbindelserna. I

¹ Senaste lydelse 1980: 1095.

lagen anges särskilt att skattkammarväxlar, obligationer och andra förbindelser som staten har utfärdat skall räknas som likvida medel. Det föreskrivs också att som likvida medel skall räknas dels obligationer som har utfärdats av Sveriges allmänna hypoteksbank, dels sådana obligationer som har utfärdats av Konungariket Sveriges stadshypotekskassa, Svenska bostadskreditkassan eller kreditaktiebolag och som avser kreditgivning för nyproduktion av bostäder eller, i den mån statligt bostadslån utgår, för annat byggande (9 §).²

I fråga om beräkningen av de likvida tillgångarna gäller en specialregel för sådana bankaktiebolag som Sparbankernas Bank och Föreningsbankernas Bank. Deras förbindelser utgörs huvudsakligen av inlåning från en särskild grupp av bankinstitut, dvs. sparbanker resp. centralkassor för jordbrukskredit. Sådan inlåning skall dras av från summan av de likvida medlen endast i den mån tillgodohavande hos sparbank resp. centralkassa har tagits upp som likvida medel. För de nämnda båda bankerna kan riksbanken emellertid föreskriva högre likviditetskrav än det annars gällande maximitalet 50 % (10 §).

Liksom likviditetskrav är *kassakrav* ett medel som kan användas endast mot bankinstituten. Syftet är att förmå bankerna att hålla viss del av kassamedlen bundna på räkning i riksbanken eller som inneliggande kassa. Bankinstituts medel på checkräkning i riksbanken jämte så stor del av inneliggande kassa som riksbanken medger skall vid viss tidpunkt uppgå till ett belopp som motsvarar viss andel, högst 15 %, av bankens förbindelser med de undantag som riksbanken anger. Meddelas förordnande om kassakrav skall riksbanken ange när kassakravet skall vara uppfyllt (beräkningstidpunkten), det procenttal som skall gälla och i vad mån inneliggande kassa får medräknas och undantag från förbindelserna får göras (11–13 §§).

Utlåningsreglering innebär att ett högsta belopp fastställs för bankernas utlåning. Utlåningsreglering kan numera också gälla utlåning från finansbolagen. Regleringen kan avse inte bara utlämnade lån utan också beviljade men ännu inte utlämnade (disponerade) lån. Med lån jämställs likvider för fordringar som finansieringsbolag förvärvar för att medverka till finansiering. Även garantiförbindelser kan omfattas av utlåningsreglering till den del de är knutna till kreditgivning. Vidare kan ett högsta belopp fastställas för värdet av lös egendom, som finansbolag för att medverka till finansiering upplåter till nyttjande (leasingobjekt) sedan ett förordnande om utlåningsreglering trätt i kraft. Krediter till särskilda ändamål kan undantas. Det s. k. utlåningstaket kan enligt prop. 1974: 168 (s. 196) bestämmas som en kvotdel av kreditvolymens storlek vid en viss tidigare tidpunkt. Det kan också bestämmas på grund av ett genomsnitt av utlåningsvolymen under viss tid eller på annat sätt. Riksbanken skall sålunda

² Senaste lydelse 1979: 1055.

för viss tidpunkt (beräkningstidpunkten) eller för viss tidsperiod (beräkningsperioden) fastställa maximibelopp i förhållande till lånens eller garantiförbindelsernas storlek eller leasingobjektets värde vid viss tidpunkt eller på annat sätt. Utlåningstaket kan bestämmas olika för utlåning, garantiförbindelser eller leasingobjekt till olika ändamål (14–16 §§).³

Emissionskontroll innebär att andra obligationer än de som utges av bankinstitut och har en löptid på högst ett år, förlagsbevis och andra för den allmänna rörelsen avsedda skuldebrev inte får ges ut av annan än riksgäldskontoret, om inte riksbanken ger tillstånd till det. Denna kontroll omfattar både kreditinstitut och andra utom riksgäldskontoret, vars emissioner av statsobligationer alltså faller utanför kontrollen. Emissionskontroll kan också avse andra skuldebrev som kreditinstitut ger ut. Här undantas dock inlåning på motböcker i bank och i övrigt inlåning på räkning från allmänheten. Emissionskontrollen kan avse såväl emissionernas volym som räntesatser och andra villkor. Riksbanken anger vilka slag av värdepapper som inte får ges ut utan tillstånd och från vilken tidpunkt ett förordnande om emissionskontroll gäller (17 och 18 §§).⁴

Syftet med ett förordnande om *allmän placeringsplikt* är att tillgodose behovet av långfristig kredit åt staten eller för bostadsbyggandet. Förordnande om allmän placeringsplikt kan avse bank- och försäkringsinstitut. Det innebär krav på instituten att en viss andel av den ökning, som deras totala placeringar undergår under viss tidsperiod (beräkningsperioden), skall bestå av prioriterade placeringar. När det gäller bankerna kan ökningen av de prioriterade placeringarna i stället bestämmas som en andel av institutets totala placeringar. Riksbanken bestämmer vilka placeringar som skall anses prioriterade och hur underlaget för placeringsplikten skall beräknas (19–21 §§).

Förordnande om *särskild placeringsplikt* kan meddelas för att tillgodose kreditbehovet för bostadsbyggandet under byggnadstid, s. k. byggnadskredit. Med särskild placeringsplikt avses skyldighet för bankinstitut att lämna byggnadskredit för särskilt angivet byggnadsprojekt. Endast sådana projekt kommer i fråga för vilka utgår eller kommer att utgå statligt bostadslån. En ytterligare förutsättning är att det finns kommunal borgen för projektet. Riksbanken anger vilket eller vilka bankinstitut som skall lämna byggnadskredit för visst byggnadsföretag (22–24 §§). Riksbanken förutsätts enligt prop. 1974: 168 (s. 177 och 200) vid denna fördelning samråda med bostadsmyndigheterna och med bankerna och deras organisationer.

Räntereglering innebär att högsta eller lägsta ränta fastställs för inlåning eller att högsta ränta fastställs för utlåning. Förordnandet kan avse samtliga kreditinstitut utom finansbolag. Inlåningsräntorna kan dessutom regle-

³ Senaste lydelse av 14–16 §§ 1980: 522.

⁴ Senaste lydelse 1979: 1055.

ras för annan som driver inlåning på räkning av det slag bank allmänt begagnar. Ränta som bestäms i särskild ordning eller som beräknas enligt särskilda bestämmelser berörs inte av förordnande om räntereglering. Med ränta likställs varje annan gottgörelse som utgör ersättning vid penninglån. Riksbanken får bestämma olika räntor för skilda slag av in- eller utlåning (25–27 §§).⁵

Lagen om kreditpolitiska medel innehåller vidare bestämmelser om *uppgiftsskyldighet*. Kreditinstitut skall efter anmodan av riksbanken lämna de uppgifter som riksbanken anser nödvändiga för att bedöma om kreditpolitiskt medel behöver användas eller för att tillämpa meddelat förordnande. Även annan som kan omfattas av förordnande om räntereglering har motsvarande uppgiftsskyldighet. Riksbanken får föreskriva att uppgift om ränteändring skall lämnas senast 15 dagar före ändringen (28 §).

Lagen innehåller också bestämmelser om *särskild avgift* för den som åsidosätter föreskrift som har meddelats med stöd av förordnande enligt lagen. Slutligen finns bestämmelser om *straff* i vissa fall för den som i samband med fullgörande av uppgiftsskyldighet lämnar oriktig uppgift och en bestämmelse om att talan inte får föras mot riksbankens beslut enligt lagen.

⁵ Senaste lydelse av 25 § 1980: 522.